

6. Мусаева Ж. К. ОЦЕНКА ОСНОВНОГО КАПИТАЛА ПРЕДПРИЯТИЙ И ОСНОВНЫЕ ПУТИ ИХ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ //Журнал Инновации в Экономике. – 2022. – Т. 5. – №. 3.
7. Karomatovna M. J. Efficiency of introducing innovative approaches in higher education in uzbekistan //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 1266-1275.
8. Karomatovna M. J. MAIN DIRECTIONS OF DEVELOPMENT OF LIGHT INDUSTRY ENTERPRISES IN UZBEKISTAN IN THE CONDITIONS OF ECONOMIC GLOBALIZATION //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2021. – Т. 9. – №. 12. – С. 1434-1441.
9. Мусаева Ж. К., Халилова М. А. РОЛЬ ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКИ В УСТОЙЧИВОМ РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА //ББК 65.0501 А 43. – 2022. – С. 283.
- 10.. Мусаева Ж. К. РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ УЗБЕКИСТАНА //ББК 65.0501 А 43. – 2022. – С. 288.
11. Karomatovna M. J. Economic thoughts in the works of alisher navoi and their role in the development of society //ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL. – 2021. – Т. 11. – №. 1. – С. 1524-1531.
12. Мусаева Ж. К. РОЛЬ ИНВЕСТИЦИЙ В ЭКОНОМИКЕ УЗБЕКИСТАНА //Интернаука. – 2019. – №. 9-1. – С. 76-78.
13. Karomatovna M. J. WAYS TO INCREASE THE INVESTMENT POTENTIAL OF THE REGION IN MODERN CONDITIONS //Journal of Advanced Scientific Research (ISSN: 0976-9595). – 2023. – Т. 3. – №. 2.
14. Musayeva J. K. O ‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA AKTIVLARNI BOSHQARISHNING O ‘RNI VA ROLI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 4. – С. 554-564.
15. Bob Tricker. Corporate governance: principles, policies and practices. – UK.: Oxford university press, 2012. – 546 p.

**KORPORATIV BOSHQARUVNING ZAMONAVIY
MEKANIZIMLARI, JORIY TENDENSIYALARI VA SAMARADORLIGINI
OSHIRISH YO`LLARI**

*Axmedjonov Furkat,
Yo`ldoshev Dilshodbek
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talabasi*

Annatatsiya

Ushbu tezisdagi korporativ boshqaruv hozirgi kunda korxonani boshqarishda samaradorligini ta`minlaydigan muhim mexanizmga aylanib ulgurganligini, zamonaviy standart prinsiplarini va usullarini joriy etish muhim vazifa ekanligi yoritib beriladi.

Kalit soʻzlar: “Korporativ boshqaruv”, jahonda korporativ boshqaruv zamonaviy xususiyatlari, ishlab chiqarish, modernizatsiyalash, koxona

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2017-2021 yillarga Oʻzbekiston Respublikasini rivojlantirishning harakatlar strategiyasi muhimdir. Harakatlar strategiyasining “Iqtisodiyotni rivojlantirish va liberallashtirishning ustuvor yoʻnalishlari”da aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatini rivojlantirish va samarali boshqarishni tashkil qilish jarayonlariga “korporativ boshqaruvning zamonaviy standartlar prinsiplari va usullarni joriy etish, korxonalarni strategik boshqarishda aksiyadorlarning rolini kuchaytirish” muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Korporativ boshqaruv hozirgi kunga kelib korxonalarni boshqarishning nafaqat zamonaviy falsafasiga, balki samaradorlikni taʼminlaydigan muhim texnologiyasiga aylanib ulgurdi. Takomillashgan korporativ boshqaruv natijasida iqtisodiy qoʻshilgan qiymatning (economic value added – EVA) sezilarli darajada koʻpayishi, samaradorlikning ortishi va riskning kamayishi yuz berishi turli empirik tadqiqotlarda oʻz aksini topgan.

Zamonaviy korporativ menejmentning turli yoʻnalishlari va tarkibiy qismlarini ishlab chiqish boʻyicha xorijlik olimlarning fikr-mulohazalari atroflicha oʻrganilgan.

Korporativ boshqaruv boʻyicha tadqiqotlar olib borgan iqtisodchi olim A.Berlining tadqiqotlarida korporatsiyalarni boshqarishda strategiyani tanlash va korxonalar menejmentini rivojlantirish, investitsion faoliyatni boshqarish masalalari tadqiq etilgan.

Mahalliy iqtisodchi olimlardan S.S.Gulyamov, D.N.Rahimova, N.M.Rasulov, M.S.Saidov, D.X.Suyunovlarning tadqiqot ishlari korporativ boshqaruv jarayonlarini ilmiy-nazariy asoslarini yaratishga qaratilgan. Ularning ilmiy izlanishlarida, mulk shakllari transformatsiyasi, korporativ boshqarish modellarini mukammallashtirish, aksiyadorlik korxonalarini rivojlantirish jarayonidagi masalalarda oʻz ifodasini topgan. Jumladan, A.A.Xashimovning tadqiqotlarida mulkni davlat tasarrufidan chiqarish va xususiylashtirish sharoitida korporativ tuzilmalarni boshqarishni rivojlantirishning ilmiy- metodologik jihatlariga alohida eʼtibor qaratilgan. R.I.Yaushevning ilmiy izlanishlari integratsion korporativ tuzilmalar va taʼsischilar kapitalida davlat ishtirokidagi korxonalarini boshqarish muammolariga bagʻishlangan. M.B.Xamidulin fond bozorini rivojlanishi, aksiyadorlik jamiyatlarida Kuzatuv kengashining roli va ahamiyati masalalari ustida fikr yuritgan. Oʻzbekistonda aksiyadorlik jamiyatlarini xususiylashtirish masalalari B.Yu.Xodiyev, B.B.Berkinov kabi olimlarning ilmiy tadqiqotlarida oʻz ifodasini topgan.

Korporativ boshqaruvning zamonaviy xususiyatlari mohiyatan ancha keng boʻlib, bir paytning oʻzida tashkilotlardagi turli funksiyalarni, jumladan, menejment, moliya, hisob, biznes huquqi, biznes etikasi va iqtisodiyotini mujassamlashtiradi. Shuningdek, korporativ boshqaruv hisobdorlik, shaffoflik, oshkoralik, ijtimoiy masʼuliyat, halollik (soflik) kabi jihatlarni hamda boshqaruv organlari, aksiyadorlar va manfaatdor tomonlar oʻrtasidagi munosabatlarni qamrab oladi. Bundan tashqari, ushbu xususiyatlar tashkilotlarni samarali boshqarish va nazorat qilish uchun tartib-qoidalar, siyosat, usullar va tarkibiy tuzilmalarni belgilab beradi. Korporativ boshqaruv

xususiyatining bunday keng qamrovliligi bois, bu borada yagona umumqabul qilingan atama mavjud emas.

Jahonda korporativ boshqaruvga bo'lgan munosabat XX asrning 90 yillaridan yanada ortib, korporativ tuzilmalarni shakllantirishga turli darajalarda taraqqiy etgan davlatlar alohida e'tibor qarata boshladilar. Bu davrga kelib, korporativ boshqaruv tamoyillari joriy etilib, xalqaro global transmilliy korporatsiyalar tashkil topdi, korporativ boshqaruv modellari joriy etildi. Xususan, jahon amaliyotida korporativ boshqaruv tizimining o'ziga xos bir-biridan ajralib turadigan 3 ta turi: ingliz-amerika, germaniya va yapon modellari keng qo'llanib kelinmoqda.

Bugungi kunda korporativ boshqaruv sharoitida modernizatsiyalash jarayonlarining nisbatan samarali amalga oshirilishiga imkon yaratuvchi omillar mavjud:

1. Modernizatsiyalash jarayonlarini amalga oshirish uchun taqozo etiluvchi katta hajmdagi moliyaviy mablag'larni jamlash va safarbar etish imkoniyati.

2. Eskirgan texnika va texnologiyani zamonaviy, yangi ishlab chiqarish vositalari bilan bosqichma-bosqich almashtirib borishda korporativ tuzilmaning ichki ishlab chiqarish va texnologik aloqalaridan foydalanish.

3. Tayyor mahsulot ishlab chiqarishning ko'p bosqichli texnologik jarayonlariga ega bo'lgan korporativ tuzilmalarda diversifikatsiyalash imkoniyatlarining kengligi.

4. Ishlab chiqarishni zamonaviy texnika va texnologiyalar bilan ta'minlash va boshqaruv uslublarining yangi turlarini yaratuvchi ilmiy laboratoriyalar va tajriba konstruktorlik ishlarini moliyalashtirish va ular faoliyatini ta'minlash imkoniyatlarining kengligi va hokazolar.

Shuningdek, xo'jalik faoliyatini korporativ tashkil etish va boshqarishning keng imkoniyatlari korporatsiyalarning ustunliklaridan foydalanishga asoslanib, ularni tuzishning ko'plab variantlaridan foydalangan holda firmalararo munosabatlarni modellashtirish imkonini beradi. Ulardan asosiylari sifatida quyidagilarni ajratib ko'rsatish mumkin:

1. Aksiyalarni chiqarish orqali pul mablag'larini jalb etish qobiliyati investorlarning cheklanmagan sonining mablag'larini jamlash imkoniyatini beradi. Bunda investorlarning ma'lum rag'batlantirish (pul mukofoti)ga umid qilishlari va jamiyatni boshqarishda ishtirok etishni ma'lum darajada tanlash imkoniyati yaratiladi.

2. Boshqarilish muammosini hal etish yengillashadi. Tashkiliy rasmiylashtirishning nihoyasiga yetganligi, mas'uliyat va vakolatlarni belgilashdagi reglamentlarning o'rnatilganligi aksiyadorlik jamiyatlari boshqaruv organlari o'rtasidagi nazorat funksiyasini taqsimlash imkonini beradi.

3. Aksiyadorlar tarkibiga kirish va undan chiqishning soddalashtirilgan tartibi manfaatdor shaxslar rotatsiyasining keng imkoniyatlarini hamda, tegishli ravishda, investitsion taklifning o'ta o'zgaruvchanligi sharoitida yuqori moslashuvchanlikni ta'minlaydi.

4. Cheklangan mas'uliyat tamoyili risklarni kamaytirishga imkon yaratadi. Cheklangan mas'uliyat tamoyilining amal qilishi risklarni aksiyadorlar va boshqaruvchilar o'rtasida taqsimlash orqali yirik korporatsiyalarni tashkil etishni mumkin qilib qo'ydi.

Umuman olganda, yuqorida bildirilgan fikr-mulohazalar asosida quyidagi taklif va xulosalar shakllantirildi:

1. Ishlab chiqarishni modernizatsiyalash serqirra va murakkab jarayondir. U eng avvalo korxonalarda uzoq vaqtlardan buyon foydalanib kelinayotgan, bugungi kunda ham jismoniy, ham ma'naviy jihatdan eskirgan asbobuskunalarni foydalanishdan chiqarilishini taqozo etadi.

2. Korporativ boshqaruv korxonalarida modernizatsiyalash jarayonlarini takomillashtirish maqsadida: 1) modernizatsiyalash va texnik qayta qurollantirish dasturlarini ishlab chiqishda ularga eskirgan jihozlarni bosqichmabosqich muomaladan chiqarib borish bo'yicha chora-tadbir va talablarning kiritilishini ta'minlash; 2) korxonalarda eskirgan texnika va texnologik liniyalarning mavjudligi bo'yicha inventarizatsiya o'tkazilib, ularni bosqichmabosqich chiqarib borish yuzasidan monitoring tashkil etish; 3) korxonada ishlab chiqarish faoliyatiga yangi asbob-uskunalar va texnik jihozlarni muayyan davrda qiymati jihatidan bir tekisda hamda asbob-uskunalarining texnologik jihatidan jarayonlar uzviyligi va izchilligini hisobga olgan holda kiritilishini ta'minlash; 4) mahsulot sifatini oshirish vazifasiga alohida e'tibor qaratish; 5) korxonada asosiy vositalari tarkibidagi optimal proporsiyalarning saqlanishini ta'minlash zarur.

3. Ishlab chiqarishni modernizatsiyalash jarayonlari uzoq muddatli istiqbolda korxonaning iqtisodiy va moliyaviy jihatdan yuksalishiga olib kelsada, ahamiyatli darajadagi sarf-xarajatlarni taqozo etishi sababli joriy natijalarga sezilarli ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shunga ko'ra, iqtisodiy manfaatlar uyg'un va mushtarakligini turli darajada ta'minlovchi korxonalarda ushbu jarayonlarga bo'lgan munosabat ham bir-biridan farqlanadi va mazkur farq korporativ korxonalarda ham modernizatsiyalash jarayonlarini amalga oshirishning mavjudligidan darak beradi.

4. Mamlakatimizda keyingi yillarda innovatsion mahsulot, ish va xizmatlarni ishlab chiqarishda keskin o'sish ta'minlagan bo'lishiga qaramasdan bir qator muammolar ham aniqlandi. Xususan, birinchi marta o'zlashtirilgan korxonalarini innovatsion mahsulot, ish va xizmatlar ishlab chiqargan korxonalar sonidagi ulushi kamayish tendensiyasiga ega bo'lmoqda.

5. Korporativ asosda faoliyat olib borayotgan korxonalarda innovatsion faoliyatni barcha bosqichlarini amalga oshirish uchun tizimlashtirilgan qonunchilik bazasini yaratish, innovatsion infratuzimalarning elementlari: texnoparklar, kichik innovatsion korxonalar, texnik platformalar, innovatsion klasterlar faoliyatini tartibga soluvchi me'yoriy-xuquqiy bazani takomillashtirish zarur.

6. O'zbekistonda ishlab chiqarish korxonalarini modernizatsiya qilish va texnik qayta jihozlashni ta'minlashga qaratilgan faol investitsiya siyosatini amalga oshirish muhim ahamiyat kasb etadi. Korporativ boshqaruv korxonalarining eksport salohiyatini oshirish hamda yangi ish o'rinlarini yaratish ko'p jihatdan samarali investitsion faoliyatni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari orqali amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasining Prezidenti lavozimiga kirishish tantanali marosimga bag‘ishlangan Oliy Majlis palatalarining qo‘shma majlisidagi nutqi // Xalq so‘zi, 2016 yil 15 dekabr, № 247 (6682).
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi 4947-son farmonining 1-ilovasi «2017-2021 yillarda O‘zbekiston 52 Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakatlar strategiyasi». www.lex.uz
3. Gulyamov S.S. Zadachi sovershenstvovaniya sistemn korporativnogo upravleniya v Uzbekistane. //Korporativnoye upravleniye v Uzbekistane. Materialn nauchno-prakticheskoy konferensii. T.: 2004. s.143-145;
4. Raximova, Sh.N. Zaynutdinov. Korporativ boshqaruv asoslari. - T.: Akademiya, 2006.- 47b.; Berkinov B.B. Korporativnoye upravleniye: seli i zadachi /Narodnoye slovo 15.05. 2004 g.
5. Rasulov N. M. Korporativ boshqaruvning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish negizida korxonalar rivojlanish samaradorligini oshirish (O‘zbekiston Respublikasi sanoat korxonalari materiallari misolida).08.00.13-“Menejment va marketing” ixtisosligi. I.f.n. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. - T., 2010. - 161 b.
6. Saidov M.S. Tabiiy monopoliyalar sohalarida menejmentning zamonaviy usullarini joriy etish masalalari (“O‘zbekenergo” Davlat aksiyadorlik kompaniyasi misolida). Ixtisoslik: 08.00.13 - “Menejment va marketing”. I.f.n. ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. - T., 2009. - 176 b
7. Xashimov A.A. Korporativ boshkaruv shaklidagi tuzilmalarni rivojlantirish istiqbollari. - T.: Fan, 2003. - 111 b.

KORPORATIV MADANIYAT TAMOYILLARI

Shamuratov Ibrohim Azamat o‘g‘li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti talaba

Ibrohimshamuratov472@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada korporativ madaniyat tamoyillari hamda manfaatdor tomonlar o‘rtasida manfaatlar toqnashuvini oldini olish yollari haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zi: madaniyat, etika, me'yor, xulq-atvor, axlogi, kodeks, korrupsiya, idealistik, pragmatik, paternalizm, xarizmatik, xutor xo'jaligi, majoritar aksiyador, minoritar aksiyador.

Korporativ madaniyatni shakllantirish usullarini amalda qo'llash ushbu sohadagi mutaxassislarning nazariy hisob-kitoblaridan sezilarli darajada farq qiladi, chunki har bir kompaniyaning o'ziga xosligi nazariyani amaliy qo'llashda u yoki bu iz qoldiradi.

Tarix shuni o'rgatadiki, eng sog'lom va eng muvaffaqiyatli kompaniyalarda strategiya va menejment nafaqat aksiyadorlar qiymatini hisobga olgan holda belgilanadi va tashkil qilinadi.